

Література

1. Ковалів П. Василь Сімович / П. Ковалів. – Вінніпег : Тов-во Просвіта, 1953. – 39 с.
2. Сімович В. Звертаймо до академічного правопису / Василь Сімович : у 2-х т. ; [упоряд. Л. Ткач]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005 – Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.
3. Сімович В. Йосеф Їречек і українська мова / Василь Сімович : у 2-х т. ; [упоряд. Л. Ткач]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005 – Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.
4. Сімович В. Латинка для нашої бібліографії / Василь Сімович : у 2-х т. ; [упоряд. Л. Ткач]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005 – Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.
5. Сімович В. Літери і політика / Василь Сімович : у 2-х т. ; [упоряд. Л. Ткач]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005 – Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.
6. Сімович В. [Передмова до праці] : Правописний словник / Василь Сімович : у 2-х т. ; [упоряд. Л. Ткач]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005 – Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.
7. Сімович В. Правописні системи М. Драгоманова / Василь Сімович : у 2-х т. ; [упоряд. Л. Ткач]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005 – Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.
8. Сімович В. Система української латиниці / Василь Сімович : у 2-х т. ; [упоряд. Л. Ткач]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005 – Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.
9. Сімович В. Українська мова і правопис / Василь Сімович : у 2-х т. ; [упоряд. Л. Ткач]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005 – Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.
10. Сімович В. Фонологія і правопис / Василь Сімович : у 2-х т. ; [упоряд. Л. Ткач]. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005 – Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.
11. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Ю. Шевельов. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2014 р.

УДК 811.161.2'373

А. Є. Іншаков

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛЬОРОНОМЕНА ЧЕРВОНИЙ ТА ЙОГО ПОХІДНИХ У СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (ХІ – ХІІІ СТ.)

Іншаков А. Є. Особливості функціонування кольорономена червоний та його похідних у староукраїнській мові (ХІ – ХІІІ ст.).

Дослідження історії словникового складу української мови неможливе без з'ясування становлення окремих семантичних груп лексики, зокрема кольоративів. У статті розглядається функціонування кольоративу *червоний* та його похідних у староукраїнській мові (ХІ–ХІІІ ст.). Засвідчено необмежену сполучуваність номена червоний, розглянуто використання лексеми в прямому та переносному значеннях.

Ключові слова: кольороназва, лексема червоний, кольоратив, похідні слова, абстрактні лексеми.

Іншаков А. Е. Особенности функционирования цветоименования красный и его производных в староукраинском языке (XI – XIII ст.).

Исследование истории словарного состава украинского языка невозможно без выяснения становления отдельных семантических групп лексики, в частности колоративов. В статье рассматривается функционирование колоратива *красный* и

его производных в староукраинском языке (XI – XIII ст.). Зафиксирована неограниченная сочетаемость номена *красный*, рассмотрено использование лексемы в прямом и переносном значениях.

Ключевые слова: цветонаименование, лексема красный, колоратив, производные слова, абстрактные лексемы.

Inshakov A. Y. Features of functioning of cetoniinae red and its derivatives in Ukrainian language (XI – XIII).

The study of the history of the vocabulary of the Ukrainian language is impossible without studying Stanovlenie separate semantic groups of vocabulary, in particular coloration. The article discusses the functioning of colorative red and its derivatives in Ukrainian language (XI – XIII). Fixed unlimited combinability nomen red, considered the use of tokens in the literal and figurative meanings.

Key words: cetoniinae, token red, colorative, derived words, abstract words.

Увагу мовознавців постійно привертають питання історії становлення окремих тематичних груп лексики на різних етапах розвитку мови. Останні 30-50 років у мовознавстві значно посилюється інтерес лінгвістів до кольоронайменувань. Як правило, науковці аналізують кольороназви з погляду синхронії, а в аспекті діяхронії така лексика зрідка досліджується.

У східнослов'янській мовознавчій літературі досі значна увага приділялася проблемі функціонування кольоронайменувань. Це такі лінгвісти: М. І. Чикало, О. Рудь, В. Кушнерик, Л. Довбня, І. Бабій, А. П. Критенко, М. В. Іщук та ін.; російські мовознавці Н. Б. Бахліна, Л. М. Грановська, В. А. Москович, Н. Ф. Пелевіна, В. А. Юрик, І. С. Кулікова, М. А. Суровцева, Н. Н. Степанова, А. М. Панченко та ін.

Різноманітним із семантичного боку, активним шаром словникового складу української мови є колоративи. В україністиці досі не здійснювався на широкому історичному матеріалі комплексний діяхронічний розгляд колоративів. Цим і зумовлено актуальність нашого дослідження. Однією з частотних мікрогруп є лексеми на позначення червоного кольору.

Дослідження кольороназв староукраїнського періоду є важливим для процесу становлення, функціонування відповідної тематичної групи, виявлення закономірностей формування історичної лексикології української мови загалом.

Метою нашої статті є виявлення особливостей функціонування кольорономена червоний та його похідних у староукраїнській мові.

Староукраїнська спадщина в лексичі сучасної української мови на позначення кольорів незначна. Така обмеженість основних

кольороназв пояснюється специфікою жанрів, своєрідністю поетики давньої літератури.

В обстежених нами джерелах виявлено близько двох десятків кольоронайменувань. Переважно це основні кольори та їх відтінки, і лише зрідка фіксуємо назви змішаних кольорів.

Серед лексико-семантичної групи кольороназв періоду Київської Русі найбільш розмаїтою була підгрупа червоного кольору, його відтінків. Серед них – *багрянний, червлений, черлений* та ін.

У давніх пам'ятках для назв відтінків червоного кольору вживалися слова з коренем **rudh-*, зокрема прикметник *рум'яний*, дієслово *рдѣти* «червоніти», «вкриватися рум'янцем». Це могли бути і кольори, змішані з червоним: *редрий, рижий*.

Слово *рѣмѣныи* позначало «рум'яний, яскраво-червоний, червоний» (про колір обличчя): *небонѣ м'ногы видимѣ зълыѣ съдравы и роумѣны* (1073 Ізб. 112). Від цього прикметника існували похідні суфіксальні іменники: *рѣмѣник, рѣмѣнство, рѣмѣнець*. Наприклад: *рѣмѣник* «колір здорового тіла»: *...и излю ѡ пазухи своѣѣ и пакы бы в румѣнѣ плоти своѣѣ* (XIV СР ІІІ 196); *рѣмѣнство* «рум'янець» (про колір обличчя): *вьсь съдравѣ и цѣль и съ вьсѣмъ подвижанѣмъ и роумѣнствомъ* (XІ СР 253); *рѣмѣнець* «рум'яна»: *видѣхъ жену злообразну, приничуюче къ зерцалу и мажуущия румѣнцемъ* (XІІ СР ІІІ 196).

Давнє слов'янське слово *рдѣти* «червоніти, виділятися своїм червоним кольором» розвинулося з д.-р. *рьдѣти* через занепад слабого *ѣ*, *ѣ* перейшло в українській мові в *і*. Походить від прасл. **rǫděti* «червоніти», з і.-с. **reudh-/*roudh-* «червоний». Дієслово *рдѣти*, укр. *рдѣтися* «гарячкувати», цсл. *рьдѣтися*, ч. *rditi se* «червоніти» пов'язане з іменником *руда*, лат. *rubeo*, -ēre «червоніти» (Ф ІІІ 453).

Похідний іменник *зарьдѣник* означав «почервоніння, червоність»: *сими врачевании помазѣѣ зарьдѣниѣ отъимеши* (XІІ СДЯ ІІІ 343).

Прикметник *рьдрыи* = *редрыи* мав значення «бурий, рудий, червонуватий»: *пазнон' рьдрѣ же ксть паче анѣфраѣа камыка..., анѣфракъ зѣло чръвень ксть* (1073 Ізб. 152); приклади сполук у пам'ятках XІ–XIV ст.: юницю *редру*; *пазнон' (коштовний камінь) рьдрѣ; редра телица; волю редрѣ, волною редрою* (СР ІІІ 215).

Від прикметника *рьдрьи* = *редрьи* «червоний, рудий» (*волною редрою*, *пазном редрь*) утворилися дієслівні деривати: *рьдритисѧ* «бути червоним, червонітися»; *рьдѣтисѧ* = *рдѣтисѧ* «бути червоним, червонітися; бути рум'яним, квітнучим; червоніти, соромитися». Наприклад: *павѣ тако зъло ѡбразяще, не рѣдятся* (XIII там само 203).

Можливо, існувало похідне *Рудица* (1097 ПВЛ 258) «урочище». Із коренем *rudh-* у давніх джерелах з XV ст. виявлений лише один композит *рьдожълтыи* «червонувато-жовтий» (XV Ср III 188).

Від основи **ryd* був утворений іменник з суф. *-j-a* **rydja* «руда», **dj** > **ж**, звідси *рьжа* > *ржа* «іржа» (в українській мові розвинувся початковий **i** перед групою приголосних); *ст.-сл. рѣжда*, де **жд** походить із **dj**. Наприклад: *рьжа* = *ржа*: 1) «іржа, окис металу»: *злато ваше и сребро обрѣжавѣ и рѣжа ко въ полоуиство вамъ бѣдетъ* (1073 Ізб. 81); *самъ тѣ сѧ въ себѣ съкроуишь и сънѣсть, ꙗко же рѣжа съ желѣзомъ коньчаваѣма* (XI Ср III 203); *рѣжа и тѣла на послѣиство намъ бѣдетъ* (там само); 2) «хвороба рослин»: *всѧ древа... потребитъ рѣжа* (XIV там само).

Старослов'янська форма *рѣжда* = *рожда* означала 1) «іржа»: *ꙗко же и рѣжди съостренѣ желѣзныи блѣскъ и свѣтъиство, еже есть по естъствоу, съпротивить же сѧ моудрости лоукавьство. и злонравия* (1073 Ізб. 62); 2) «хвороба рослин»: *и дастъ рожди плодъ ихъ* (1296 Ср III 204). З таким же значенням існував номен *рьжда* (там само).

Від *д.-р. рѣжа* утворений прикметник *рьжавии* «іржавий» із суфіксом *-ав-*, що позначає більшу міру ознаки, а від *рьжавьць* з суфіксом *-ин-а* – іменник *рьжавчина* «червоно-бурий наліт на залізі».

Від основи **ryd-* виникла форма *рижий*. Наприклад, *рыжи* «червонувато-бурий»: *прося у нѣхъ десятины во всемъ: во князѣхъ и в людѣхъ, и в конехъ, десятое в бѣлыхъ, десятое в вороньхъ, десятое въ бурьхъ, десятое в рыжихъ, десятое в пѣгихъ* (1237 СЛ); *конѣ бѣлыѧ и рыжѣе пожираше* (XI/XIII–XIV ХА 233).

Етимологічно до цієї групи входить і номен *русий* «світло-коричневий» (про волосся), *русый, русъ: Руса (Старая)* (1302 СЛ 486); мабуть, власна назва *Чернышѣ Русину* (1283 там само 481); *Русское море* (Черное море). В опрацьованих пам'ятках трапляється лексема *рьсыи*: 1) «жовтуватий»: *инухион роусъ ксть* (1073 Ізб.154); 2) «русий (про волосся), коричнево-жовтий» (Ср III 198).

Від цього прикметника утворений композит *рѣсовласый* «світловолосий»: *Елень... русовласа на желть* (Хрон. И. Малалы 178) та похідний абстрактний іменник з суфіксом **-ость**: *рѣсость* «фрусий колір»: *О тѣлесехъ же тварь, рекъше белота, чрънота, роусость* (1073 Изб. 232).

Типовими для давніх пам'яток є кольороназви зі спільнослов'янськими коренями **červ-* (**čerm-*).

За словником М. Фасмера, *чермний* «червоний», *цсл., д.-р. чьрмнь прасл. *čьтъ* «черв'як» (Ф IV 344). Похідна від нього церковнослов'янська назва – калька з грецької *Чермное море* – «Червоне море» (Ф IV 344): *...и покрыи мя нищета аки чермное море фараона* (XII Сл. Дан. Зат.); *донде же и чермноє море проидоша* (XIII ПВЛ 70); *...изгражена естъ Атланьским моремъ, Ираклиискими столпы и Черъмным моремъ...* (XI/XVI ИФ 277); *къ Черъмному морю* (986 ПВЛ 95); назва річки *Чермная*: *...из неѣже исходитъ рѣка Єфиѣтская Чермна текущи. на вѣстокъ* (там само 2); власна особова назва: *Андрѣи же послѣшавъ лестиваго Семьюнка Чермнаго* (1226 ЛП 748).

Такий прикметник переважно вживається в пам'ятках для позначення природної червоної фарби. Його варіанти: *чьрмьныи* = *чрьмьныи* = *чремьныи* = *чермьныи*. Цей номен, виявлений у джерелах, має значення:

– «червоний, багрянний»: *како чьрмьны ризы бесквьрньнѣмоу акы тѣщъникоу, плнь тѣскъ исправъшоу* (XI Ср III 1559); *бѣ же Мьстиславъ дебелъ тѣломъ, чермень лице", великыма ѡчиима, храборъ на рати* (1036 ПВЛ 51); *бѣ же низок, плѣшивъ, чреватъ, сѣдъ, чермень...* (XI/XVI ИФ 354); *вѣчеръ бывъшоу чьрмьноу Небоу глѣте тишина* (XI ЄМств 79);

– вогненночервоний, рудий (про волосся): *изиде первѣнецъ чермень* (XIV Ср III 1559);

– вогненний: *вѣста от сѣвера другиѣ вѣтръ болѣи и чермень видѣнїемъ* (XV/XVI Ср III 1559);

– закривавлений (в образних висловах): *аще чьрмьни грѣхъмъ ксте, и хоуже крѣвни, то обѣлитесѧ ко снѣгъ* (XI Ср III 1559).

Фактичний матеріал пам'яток засвідчує похідні дієслова *чьрмьноватисѧ* = *чермьноватисѧ* «червонітися, вкриватися червоним кольором» та іменники: *чьрмьньство* = *черменьство* «червоність,

червоний колір; гарячність»; *чьрмьность* = *черьмьность* «червоний, рудий». Наприклад: *дьнь зима, чьрмьноуѣтъ бо сѧ оуныва ѿбо* (1119 Ср III 1559); *ѡчьрмьнь* = *ѡчьрмьнь* «червоний, червонуватий» (Ср III 1343); *сѡар'дион, Вавоулоньскыи нарицаѣмыи, оучьрмьнь ксть акы крѣвь* (1073 Изб. 121); *ючьрмьнь* = *ѡчьрмьнь* «червоний, червонуватий» (*ѡчьрмьнь*) (Ср III 1630); *оуакинѡ акы ѡчьрмьнь ксть, обрѣтають же сѧ въ оутрѣнии варьвариши Сюриисѣѣ* (там само 153); *подобныи лисици черьмности ради* (1229 ЛП 759); *чьрмьна же бѣше, свѣриши бо сѧ крѣвью члвчскаѧ стрсть, ꙗже въсемоу мироу сѣсенъ ксть крѣвию чьрмьньство* (1300 Ср III 1560) «червоність, червоний колір»; «гарячність» *ѡрость и черменьство* (XI/XIII–XIV ХА 28).

Для кольору предметів, що мали зв'язок із процесом фарбування, переважно зафарбованих людиною, уживався прикметник *червленый*.

Зі значенням «червоний» у давніх пам'ятках використовували слова:

– *чьрвеныи* = *чрьвеныи* = *червеныи* (Ср III 1555): *анфраксъ зѣло чрьвень ксть образьмъ...*, *издалечьѧ бо акы доуплаѣтицаѧ или акы оугль искрами мьчьшите* (1073 Изб. 121); місто *Червень* (981 ПВЛ 81);

– *чьрвленныи* = *чрьвленныи* = *чьрьвленныи* = *червленныи* (Ср III 1556): *и сьвѣтъше и, хламидою чрьвлюною одѣша и* (XI ОЕ 28); *облекоша и въ ризу червлену* (XIII Ср III 1556); *и хламидою чрьвлюною одѣша и* (XI ЄМств 215);

– *червьчатыи* = *черевъчатыи* (Ср III 1558): *а изъ золота далъ есмь сыну своему Андрѣю: ѡ чепи золоты, поясъ золотъ Фрязьскыи съ женчугомъ съ каменьемъ, поясъ золотъ съ крюкомъ на червчатѣ шолку* (1327 Ср III 1558);

– *чьрленыи* = *чрьленыи* = *черленыи* (Ср III 1558): *чьрлень стягъ, бѣла хорюговъ, чрьлена чолка, сребрено стружіе храброму Святъславличю* (XII СПІ 11); *лисици брешуть на чрьленыи щиты* (там само 10); ... *а самъ подѣ чрьленыи щиты на кровавѣ травѣ притрепанъ Литовскыи мечи* (XII СПІ 33); *лѣче бы ми видетъ нога своѧ в лычницы в домѣ твоѣмъ, неже ли в чьрленѣ сапозѣ в боѧрсте дворѣ* (XII/XIII Ср III 1558).

На позначення власних назв з опосередкованим відношенням до червоного кольору вживався номен *чирвоный* та його варіанти: *урочище Чирвоны Лози* (1292 ГВК 578); ... *а на дроугоу сторону по потокъ Чирьвоныи до вѣрха Доубна даѣмъ и приписоуѣм на вѣкы* (там

само 569); *Червлений Потік* (*Чирьвоныи потокъ*) (там само 1261); *Червлений Потік* (там само 1065); *Червень* (*Червєнь, червьєн*) (там само 1261); ...нынѣ гнє ѿць мої. прислалъ. ко мнѣ. ѿнимаєть q мене города. что ми былъ далъ. Белзь. и *Червєнь*. и Холмъ... (1288 там само 331).

Червоний колір використовувався як символічна назва *червленый* (*чермныи*) – символ вогню в Хроніці Георгія Амартола. Наприклад: ...прапруда же противу водѣ, *червьєное* же противу огню... (XI/XIII–XIV ХА 28 б); ...ибо иакинѣ къ иаєрови приложенъ, чермныи же ли червью *ичервленъ* къ *игневи*... (там само 26).

Червонная Русь – історична назва української Галичини, Волині, Поділля, головним чином – Східної Галичини. У літописах невідоме до XVI ст. Місцевість отримала назву, ймовірно, від д.-р. міста *Червень* (згадка в Повісті временних літ під 981 р.), за ним отримала назву *Червеньскихъ города* (ПВЛ 1018 р., 1031 р.), пор.: и *ѣха* к Червну *червнѣ* же затворишасѣ в городѣ (1158 ЛП 488). Є гіпотези, не всіма мовознавцями підтримувані, щодо тлумачення назви через червоний одяг українців або назви черв'яка, кошенілі (Ф IV 335).

Зі значенням «червона фарба» в джерелах розглядуваного періоду виявлений номен:

– *чървь* = *черв* (Ср III 1557): *ибо иакинѣ къ иаєрови приложенъ, чермныи же ли червью ичервленъ къ игневи* (XI/XIII–XIV ХА 26); *чермьно или въ черви имочено* (там само). Це ж слово могло означати й «вісон, дорогоцінну тканину»: *иблачашесѣ и въ дригоу идежи и ввуса и иакунѣ и прапрѣда и черви и злата* (там само 25).

На позначення червоного кольору зафіксована назва *чървень* = *чървень* = *червень* (Ср III 1555): *чървенью своего крѣе чистою и истинною одежою оукраси* (1096 там само), пізніше вона позначала червону фарбу, кіновар.

Серед похідних трапляється і назва місяця липня – *чървень* = *червень* (1144 там само). Варіант *чървень* уживається в пам'ятках книжних, церковнослов'янський варіант у пам'ятках, перекладених із болгарської мови, наприклад, в «Изборнику Святослава 1073 року»: *в дузѣ свойства суть чръєное и сине и зелено*. В оригінальних пам'ятках фіксуються топонімічні назви (у Лаврентіївському, Іпатіївському літописах, Повісті временних літ): *Червен, Червеньские: ...том же лѣт воеваща Лѣхове ижоло Чървьна* (1163 ЛП 552);

Галичани *Червенськіє* (1338 СЛ 305); *Галич Червенскій* (1144 там само 311).

Функціонував ряд дериватів, утворених від дієслова *червити* = *чръвити* = *червити*, *чрълю* зі значенням «фарбувати, рум'янити» (Ср III 1555): *начаша дроуга прѣ дроугою чръвити лице и белимъ трѣти, абы уноши ѿ въжселель еѿ на похоть* (ПВЛ 4). Наприклад, похідні іменники:

– *чръвильница* – «фарбувальня»: *чръвильница кѣтъ ѣркы* (XII Ср III 1555);

– *чръвильникъ* = *чръвильникъ* «фарбувальник»: *не тако бо ни чръвильникъ чръвляниѿ оудобъ приѣмлють поставъ, ни смрада сѿпротивааго приближивѣисѿ* (XI там само).

Суфіксальними утвореннями є похідні:

– *чръвлена* = *чръвена* «багряна риза, багрянниця»: *облѣѣисѿ въ чръвленѣ, приими трѣсть, покланѣникъ приими отъ рѣжѣѣищихъсѿ истинѣ* (XI Ср III 1556);

– іменник *чръвеник* = *чръвеник* «фарбування, фарба»: *не тако бо чръвильникъ чръвляни оудобъ приѣмлють поставъ* (там само);

– іменники *чръвеница* = *чръвеница* = *чръвеница* = *чръвеница* «вісон, дорогоцінна тканина, одяг із дорогої тканини»: *ѣлѣкъ нѣкъи бѣ багать и облачааше сѿ въ багърѣлицю и чръвѣлицю* (1119 там само); *църкы дньсь тѣржѣствоуѣтъ, таино въ новоу одежоу одѣвѣишисѿ, ѿко въ багърѣлицю и чръвѣлицю* (XII там само).

Зі значеннями «червона фарба», «червона нитка», «червлена тканина» виявлений ще й номен *чръвень* = *чръвень* = *чръвень* (там само 1557).

Отже, в XI–XIII ст. група червоного кольору, його відтінків була найбільш розмаїтою. Основа з індоєвропейським коренем **rudh-* зазнала звукових змін на слов'янському ґрунті (втрата дифтонгів). Кольороназва *рум'яний*, дієслово *рдіти*, змішані з червоним кольори *редрий*, *рижій* стали твірними для похідних іменників, дієслів. До цієї групи етимологічно входив номен *русий* та його похідні. На позначення природної червоної фарби в пам'ятках зафіксований номен *чермний* зі спільнослов'янським коренем **čerm-* із широким спектром значень та похідні іменники, дієслова. Для передачі кольору предметів, що мали зв'язок із процесом фарбування, уживався номен *червлений* від праслов'янського кореня **červ-*. Зі значенням

«червоний» у джерелах руськоукраїнської мови функціонували лексеми *чървеньи, чървленый, червьчатый, чърленыи, чирвоный, чървень*. Похідні дієслова, іменники, топонімічні назви свідчать про активне побутування розглядуваного кореня.

Література

1. Бахилина Н. Б. История цветообозначений в русском языке / Наталья Борисовна Бахилина. – М. : Наука, 1975. – 288 с.

Перелік умовних скорочень використаних джерел

- ГВК Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004. : іл. – 1284 с.
- ЄМств Апракос Мстислава Великого / Изд. подгот. Л. П. Жуковская и др.; Под ред. Л. П. Жуковской. – М. : Наука, 1983. – 526 с.
- 1073 Изб. Изборник великого князя Святослава Ярославича 1073 года. – Спб., 1880. – 266 с.
- ИФ Мещерский Н. А. История иудейской войны Иосифа Флавия в древнерусском переводе. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1958. – 578 с.
- ЛП Ипатьевская летопись. – [2-е изд.]. – Спб., 1908. – 938с. – (Полн. собр. рус. летописей; Т. 2).
- ПВЛ Повість временних літ за Лаврентіївським списком // Полное собрание русских летописей. Т. 1. Лаврентьевская летопись и Суздальская летопись по академическому списку. – М. : Изд-во восточной литературы, 1962. – 286 с.
- СДЯ Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) : в 10 т. / Гл. ред. Р. И. Аванесов. – М. : Рус. яз., 1988–2008. – Т. 1–7.
- Сл. Дан. Зат. Слово Даниила Заточника по редакциям XII и XIII в. и их переделкам / Подгот. к печ. Н. Н. Зарубин. – Л. : Изд-во АН СССР, 1932.
- СП Синайский патерик / Изд. подг. В. С. Гольщенко, В. Ф. Дубровина ; Под ред. С. И. Коткова. – М. : Наука, 1967. – 402 с.
- СПИ Слово о полку Игоревѣ // Ироическая песнь о походе на половцев удельного князя Новгорода-Северского Игоря Святославича. – М., 1800. – С. 1–48.
- Ср Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. – Спб., 1893 – 1912. – Т. 1–3.
- Ф Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4-х т. / Пер.с нем. и доп. О.Н. Трубачева. – М. : Прогресс, 1964 – 1973. – Т. 1–4.
- ХА Книги временныхъ и ѡбразныхъ Гѡргиѡта мниха // Истрин В. И. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. – Пг., 1920. – Т. 1. Текст. – 612 с.
- Хрон. И. Малалы Истрин В.М.Хроника Иоанна Малалы в славянском переводе, 1911. – Кн. 6–9.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2014 р.